

ASPECTE DEMOGRAFICE DIN ISTORIA SATULUI DEZMIR: 1837-1889 Demographic aspects of the history of Dezmir: 1837-1889

Andrei Sabin FAUR

Abstract: *The present study is an analysis of the population of the village of Dezmir, Cluj County relying on historical demographic methods, through the analysis of local parish registers compiled between 1837-1889. We focus on population trends by examining births, marriages and deaths within the referred period, as well as comparing these local results to those from throughout Transylvania.*

Key words: Dezmir, historical demography, birth, wedding, death.

În acest studiu ne propunem să investigăm principalele schimbări demografice care au avut loc în localitatea Dezmir din județul Cluj, România, în perioada 1837-1889. Vom aplica metodele de cercetare specifice demografiei istorice, o disciplină care a luat un mare avânt începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea și ale cărei principale surse sunt recensământurile și registrele parohiale.¹ Prin exploatarea nenominativă a acestor izvoare cu privire la parohia Dezmirului, ale cărei registre parohiale se află la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Cluj², am determinat principalele schimbări în structura populației în perioada amintită, pe care urmează să le corelăm cu date statistice privitoare la schimbările demografice din întreaga Transilvanie.

I. Cadrul general:

Satul Dezmir se află la o distanță de cinci kilometri în estul municipiului Cluj-Napoca și aparține administrativ de comuna Apahida. Prima atestare a acestei localități a avut loc în anul 1315, sub numele *Desmer*, însă a mai apărut în documente și sub alte nume: *Zimer* (1332), *Dosmer* (1333), *Esmer* (1334) iar pe parcursul secolului al XV-lea se întâlnesc bine delimitate toponimic un Dezmir românesc și unul maghiar: *Magyar Dezmer*, *Wolabdezmer* (1451), *Magyadesmer* și *Olabdesmer* (1470) etc. Conscripțiile din secolul al XVIII-lea ne arată o singură localitate, apărută sub nume asemănătoare: *Deszmér* (în conscripția Klein din anul 1733), *Deszmir* (în conscripția Aron din anul 1750) și *Dezmér* (în conscripția Buccow dintre anii 1760-1762). În anul 1836 este menționat numele *Desmir*, într-o formă apropiată de cea de astăzi, însă nume influențate de limba maghiară au mai circulat în epocă: *Gyizmér* (1850) și *Dezmér* (1854).³ În legătură cu confesiunea locuitorilor săi, conscripția Buccow amintea doi preoți greco-catolici, fiecare cu câte o casă parohială, însă alte surse vorbesc și de

¹ Mircea Brie, „Registrele parohiale de stare civilă din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Semnificație documentară” in Octavian Cepraga, Sorin Șipoș (coord.), *Interpretazioni del documento storico. Valore documentario e dimensioni letterarie*, Padova/Oradea, 2010, p.165.

² Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, *Colecția Matricole parohiale de stare civilă*, parohia Dezmir, nr. 93/2, 93/3, 93/4.

³ Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I (A-N), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, p. 199.

preoți ortodocși, ultimul dintre ei, Arsinte, păstorind între 1796 și 1815.⁴ Dezmirul are o importanță specială în istoria Bisericii greco-catolice din Transilvania, deoarece aici s-a născut episcopul Ioan Lemeni, în data de 2 mai 1780, în familia nobilului român Ioan Lemeni, *rectificator commissarius* în comitatul (varmeghia) Clujului și a soției sale, Cristina Sanmartoni.⁵

Perioada studiată de noi acoperă pentru satul Dezmir intervalul de păstorire și slujire a doi preoți: Georgie Nestor și Aurelian Poruțiu. Primul a slujit din anul 1836 până la moartea sa din anul 1874, la vârsta de 66 de ani. În primele sale decenii de preoție, părintele Nestor a neglijat înregistrarea principalelor evenimente din viața enoriașilor săi. Registrele parohiale nu au rămas necompletate, însă în foarte multe cazuri preotul nu a respectat rubricile registrului, ori a uitat să noteze data unui eveniment, pur și simplu menționându-l. De multe ori pot fi întâlnite doar liste de botezați ori decedați, fără vreo dată exactă. Situația aceasta s-a schimbat de la începutul anilor 1860, probabil în urma unei intervenții din partea superiorilor ecleziastici.

În anul 1872 a venit și preotul Aurelian Poruțiu, în calitate de preot *cooperator* (lucru specificat în registrele parohiale, a căror completare se pare că a trecut aproape exclusiv în sarcina sa), devenit și ginerele părintelui Nestor. Părintele Poruțiu a păstorit comunitatea greco-catolică din Dezmir după moartea socrului său (devine *paroh adm* în anul 1875, după cum apare în registrele parohiale) până în anul 1920.⁶ El ne apare astăzi ca un om riguros, lucru dovedit de registrele parohiale din vremea sa, foarte precis întocmite și frumos redactate. În anul 1912, părintele Poruțiu s-a implicat activ și în construirea actualei biserici din Dezmir, sfințită însă abia în 1930, în timpul succesorului său.⁷

Populația satului Dezmir poate fi reconstituită cu ajutorul recensământurilor și al informațiilor găsite în registrele parohiale. O primă sursă, care ne oferă informații din anii 1829-1831 este *Consignatio Statistico Topographica singulorum in Magno Principatu Transylvaniae*, care arată că Dezmirul avea 540 de locuitori și o singură biserică, aparținând confesiunii greco-catolice.⁸ Primul recensământ de după Revoluția de la 1848 a avut loc în anul 1850. Suspiciuni în privința sa au fost ridicate atât în epocă, George Bariț exprimându-se în acest sens, cât și de către specialiști contemporani, care au enunțat teorii despre posibile marje de eroare.⁹ Acest recensământ a arătat pentru Dezmir o populație de 576 de locuitori, majoritari fiind românii (562), urmați de

⁴ Vladimir Cinezan, *Comuna Apabida-studiu monografic*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003, p. 86-87.

⁵ Ciprian Ghișa, *Episcopia greco-catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni (1832-1850)*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2008, p. 35.

⁶ Vladimir Cinezan, *Comuna Apabida*, p. 87.

⁷ *Ibidem*. Informații interesante asupra construcției bisericii se găsesc pe site-ul: <http://dezmir.blogspot.ro/2009/11/dezmirul-de-odinioara.html> (accesat în data de 25 ianuarie 2014, la ora 15:53)

⁸ Ioan Bolovan, Bogdan Crăciun (editori), *Consignatio Statistico Topographica singulorum in Magno Principatu Transylvaniae*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 30.

⁹ Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918-Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2000, p. 8.

maghiari (8) și rromi (6).¹⁰ Următorul recensământ, desfășurat între 31 octombrie și 31 decembrie 1857, arată un număr de 522 persoane.¹¹ Recensământul din anul 1869 arată în Dezmir un număr de 669 locuitori, cu 654 greco-catolici (români) și încă 10 săteni aparținând altor confesiuni.¹² Recensământul anului 1880 scoate la iveală un număr de 647 de locuitori în Dezmir, 576 fiind români, 43 maghiari, 7 de alte naționalități, 21 cu *limbă maternă necunoscută*.¹³ Istoricul Luminița Dumănescu spunea că cei încadrați în categoria din urmă ar reprezenta rromii.¹⁴ În anul 1890, conform recensământului, Dezmirul avea o populație de 765 locuitori, cu 690 români, 62 de maghiari și 6 germani.¹⁵

În afara recensământurilor, o altă sursă privind populația Dezmirului o constituie registrele parohiale, respectiv unele însemnări din acestea în legătură cu numărul total de locuitori din parohie. Vom găsi astfel de date în registrul consacrat botezaților, astfel că pentru anul 1854 sunt menționați 551 locuitori (în 104 case) constituind 110 familii, în anul 1855 sunt pomeniți 559 de locuitori, iar în noiembrie 1867 populația satului este compusă din 316 bărbați și 329 femei. Date despre numărul de case și de familii există în această formă doar din anul 1854.

Anul	Nr. case	Nr. locuitori	Români	Maghiari	Țigani	Ortod.	Gr-Cat.	Alte conf.	Bărbați	Căsător.	Femei	Căsător.
1850	98	576	562	8	6	-	569	6 ¹⁶	29 5	11 8	281	118
1854	104	551	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1855	-	559	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1857	11	522	520	2	-	-	520	2 ¹⁷	27	96	256	95

¹⁰ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1850-Transilvania*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 146.

¹¹ Idem, *Recensământul din 1857-Transilvania*, București, Editura Staff, 1997, p.152.

¹² Idem, *Recensământul din 1869-Transilvania*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, p.132.

¹³ Idem, *Recensământul din 1880-Transilvania*, București, Editura Staff, 1997, pp. 136-137.

¹⁴ Luminița Dumănescu, „Satul transilvănean din perspectivă demografică. Studiu de caz-Parohia greco-catolică Mărgău, 1836-1890” în Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coord.), *Populație și societate: studii de demografie istorică a Transilvaniei (secolele XVIII-XX)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 165.

¹⁵ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1890 și recensământul țiganilor din 1893-Transilvania*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

¹⁶ 4 reformati și 2 evrei.

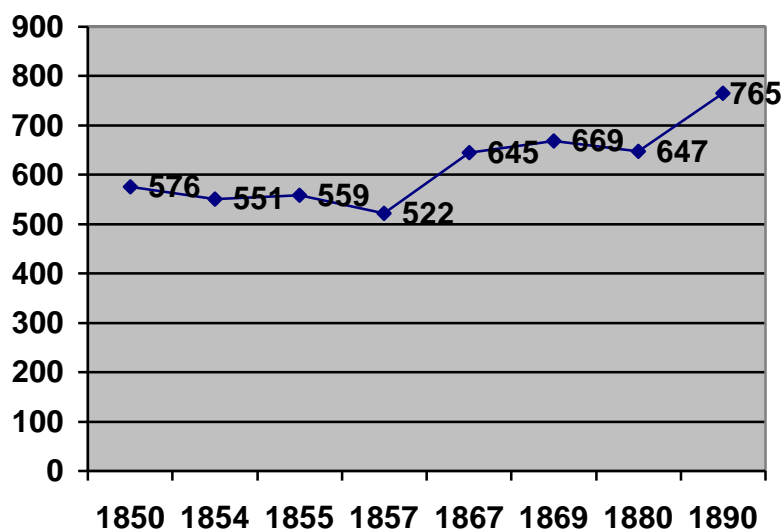
¹⁷ Un evanghelic, un unitarian.

„Demographic aspects of the history of Dezmir: 1837-1889”, *Astra Salvensis*, II, 4, p. 44-62

	3							5			
1867	-	645	-	-	-	-	-	31 6	-	329	-
1869	13 1	669	454	8	-	-	454	10 18	-	-	-
1880	12 8	647	576	43	21 ¹⁹	26	578	43 20	-	-	-
1890	16 0	765	690	62	-	15	680	70 21	-	-	-

Prin corelarea tuturor acestor informații, evoluția și structura populației din Dezmir arată în felul următor (anii marcați cu culoarea roșie sunt ani de recensământuri):

Graficul alăturat surprinde mai bine oscilația populației în perioada studiată:



Luând în considerare datele din *Consignatio statistico topographica*, asupra cărora s-au formulat de-a lungul vremii numeroase rezerve,²² numărul de locuitori ai Dezmirului a crescut între 1829-1831 și 1850 cu 36 de persoane. Cu privire la a doua jumătate a secolului al XIX-lea, până la anul 1890 (deși studiul nostru nu merge cu

¹⁸ Un romano catolic, 4 reformați, 3 unitarieni, 2 evrei.

¹⁹ Apar la rubrica *limbă maternă necunoscută*.

²⁰ 6 romano-catolici, 21 reformați, 7 unitarieni, 9 evrei.

²¹ 24 romano-catolici, 23 reformați, 10 unitarieni, 13 evrei.

²² Ioan Bolovan, Bogdan Crăciun (editori), *Consignatio statistico topographica*, p. 8.

analiza registrelor parohiale decât până în anul 1889), observăm o scădere a populației între anii 1850 și 1854, care în afara unei mici creșteri în anul 1855, continuă până în anul 1857. Această scădere a populației nu se poate explica prin vreo epidemie (neavând vreun deces cauzat de vreo boală obișnuită la epidemii). În mod paradoxal, anul 1855 prezintă o ușoară creștere a populației (alte părți ale Transilvaniei erau afectate de o epidemie de holeră de mică anvergură, despre care nu avem dovezi că ar fi afectat Dezmirul). Specialiștii au arătat că perioada războiului Crimeii (1853-1856) a însemnat pentru Transilvania o diminuare a natalității și nupțialității, având o legătură cu scumpirea cerealelor.²³ Nu este exclus ca acest factor să fi jucat un rol important în numărul de decese dintre anii 1853 și 1857. În anul 1853 avem un număr mare de 40 de decese (cel mai mare număr din întregul deceniu), iar în anii următori avem 20, 11, 9, 13 decedați pe an. Numărul mare de decese în anul 1853 a jucat un rol important în această scădere vizibilă, însă foarte probabil emigrația locuitorilor și-a adus contribuția ei.

Este binecunoscută creșterea populației Transilvaniei în perioada studiată, de la 2.073.737 locuitori în anul 1850, la 2.442.383 locuitori în anul 1890.²⁴ Această creștere este valabilă și pentru zona actualului județ Cluj, a cărui populație a crescut de la 175.206 locuitori în anul 1857 la 220.427 locuitori în anul 1889.²⁵ Specialiștii au luat în discuție o serie de factori care au generat această creștere de populație. Acest lucru a însemnat în principal scăderea mortalității, care a fost consecința unor factori precum diversificarea alimentației, intervenția statului în combaterea unor epidemii, creșterea numărului de case din piatră cu încăperi multiple, desființarea iobăgiei și expansiunea spațiului agricol prin introducerea unor noi suprafețe în circuitul agricol.²⁶ Împroprietărirea a însemnat și despărțirea familiilor mari, ai căror membri stăteau laolaltă sub același acoperiș, în mai multe familii. Aceste schimbări în bine s-au reflectat și în Dezmir, având ca efect un trend de creștere al populației.

Pe graficul de mai sus se poate vedea creșterea vertiginoasă a populației în deceniul 1857-1867, care a continuat până în 1869. Credem că această creștere se poate datora cauzelor enunțate mai sus, care au funcționat pentru întreaga Transilvanie, însă este importat de subliniat că în acest deceniu s-a lucrat în zona respectivă la calea ferată, devenită funcțională în anul 1869. Nevoia de forță de muncă în zonă a constituit fără îndoială un factor care a atras populație străină în zonă. După anul 1869, populația a scăzut în decursul deceniului următor. Această scădere destul de semnificativă trebuie pusă în legătură cu regresul demografic din deceniul al optulea în Transilvania, când s-a constatat un deficit uman de 138.079 de locuitori, fiind vorba de o scădere a populației cu 5,8%.²⁷ În județul Cluj, populația a scăzut în această perioadă

²³ Ioan Bolovan, *Transilvania*, pp. 170-171.

²⁴ *Ibidem*, p. 36.

²⁵ Egyed Akos, „Situția demografică a județului Cluj între anii 1857-1910” în Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor (coord.), *Civilizație medievală și modernă românească-studii istorice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, pp. 176-178.

²⁶ Ioan Bolovan, *Transilvania*, p. 41.

²⁷ *Ibidem*, p. 42.

cu 4%, aşadar sub media Transilvaniei, ajungând de la 204.265 locuitori la 196.307 locuitori.²⁸

Cauzele acestei scăderi masive de populație au fost îndelung discutate de specialiști. O mare atenție a fost acordată, în epocă dar și în zilele noastre, epidemiilor care au provocat atunci un număr mare de morți lasând totodată și urme puternice în memoria colectivă.

Holera a fost cel mai puternic factor pe care l-au luat în considerare majoritatea publicațiilor din epocă și care a suscitât atenția multor specialiști. Aceasta este o infecție intestinală deosebit de contagioasă, caracterizată prin diaree, vărsături și deshidratare. Perioada de incubație a vibriunii (bacteria cu cili în formă de bastonaș) care produce această boală era de la câteva ore la cinci zile. Transmiterea sa se făcea prin apă, alimente contaminate sau contactul cu bolnavii.²⁹ Transilvania a cunoscut mai multe epidemii de holeră, în perioada studiată având date pentru cele din 1855, 1866 și 1872-1873.

Epidemia de holeră din anul 1855 a făcut cel mai redus număr de victime, doar 1049, neexistând informații că ar fi fost afectați locuitorii Dezmirului. Unsprezece ani mai târziu s-a instalat al doilea val pandemic, care a debutat la Mecca. Această epidemie a făcut 1841 de morți, stingându-se în luna decembrie 1866. Deși cunoaștem faptul că orașul Cluj a fost afectat în luna octombrie, având loc și 32 de decese,³⁰ nu avem date despre vreun decedat în Dezmir din această cauză.

Cea de-a treia epidemie importantă de holeră din perioada studiată a debutat la Kiev, în anul 1869, atingând Prutul în anul 1872. În anul următor a lovit Transilvania atât dinspre partea de nord, cât și dinspre sud, iar până în luna august s-a generalizat.³¹ Impactul ei este dovedit de numărul foarte mare de morți, mult mai mare decât precedentele: 22.053.³² După cum vom arăta mai jos, această epidemie a afectat și populația Dezmirului. La nivelul actualului județ Cluj, istoricul Egyed Akos a arătat că această epidemie a însemnat pierderea a 1,1% din populație, respectiv 2386 persoane.³³

Regretatul istoric Barbu Ștefănescu, în lucrarea sa consacrată perioadei sudurii (perioadei dintre două recolte), a arătat impactul pe care o astfel de epidemie putea să îl aibă asupra vieții țărănești, prin tulburarea ritmului de viață și de muncă. O epidemie însemna indisponibilitatea sau moartea unor membri ai familiei țărănești și scoaterea lor în afara circuitului agricol, ceea ce însemna mai puțină hrană pentru anul următor și, prin urmare, organisme umane mai slăbite și mai vulnerabile în fața unor boli.³⁴ Așa se explică celelalte boli care au lovit populația Transilvaniei în anii următori, până la finalul deceniului. Între acestea s-a impus variola, o boală infecțioasă foarte contagioasă, care se manifestă prin febră, vărsături și erupții pustuloase, eradicată din

²⁸ Egyed Akos, „Situția demografică”, p. 176.

²⁹ Alexandru Manuilă *et alii*, *Dicționar medical*, București, Editura Ceres, 1997, p. 223.

³⁰ Angela Ofelia Hossu, *Epidemii și mentalități. Holera în Transilvania secolului al XIX-lea*, Teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, 2013, p. 49.

³¹ *Ibidem*, p. 56.

³² Ioan Bolovan, *Transilvania*, p. 42.

³³ Egyed Akos, „Situția demografică”, p. 176.

³⁴ Barbu Ștefănescu, *Între pâini*, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2012, pp.150-170.

anul 1975,³⁵ dar și difteria, o boală infecțioasă produsă de bacilul Loeffler, în urma căreia se creează o serie de false membrane pe faringe și se infectează organismul cu o toxină produsă de acest microb. Difteria poate produce de asemenea, miocardite (afecțiuni ale mușchiului inimii), paralizii ale nervilor cranieni sau ale membrelor.³⁶ În secolul al XIX-lea, aceste afecțiuni erau imposibil de tratat și cauzau în cele mai multe cazuri decesul bolnavilor. În deceniul al optulea, cele din urmă boli s-au manifestat în anii 1871, 1874, 1876 și 1879, afectând mai ales copiii.

Alți factori de care se leagă această scădere de populație ar fi criza economică ce a debutat în anul 1871 și anii de secetă consecutivi. Eforturile financiare crescute ale familiilor au însemnat scăderea calității hranei, care a dus la slăbirea organismelor. Așa se explică faptul că victimele predilecte ale holerei, variolei și difteriei au fost copiii.³⁷

În urma analizei de mai sus privind deceniul al optulea din perspectivă demografică, putem concluziona că evoluția demografică a satului Dezmir a mers în sensul tendinței de scădere a populației în Transilvania și în județul Cluj. Putem observa o diversificare a populației sub raport etnic și confesional, întrucât am găsit în recensământul din anul 1880 un număr mult mai mare de maghiari și romei față de precedentele recensământuri. Toate acestea ne conduc la ideea că acești oameni s-au stabilit aici din alte locuri, migrația având un rol important în această creștere de populație. Este foarte posibil să fi existat și o migrație a locuitorilor din Dezmir spre orașe, îndeosebi spre orașul Cluj, care era cel mai apropiat. Cercetările demografice au arătat că în anul 1880 se produsese o scădere de 6528 locuitori în mediul rural al județului Cluj, în vreme ce în orașul Cluj au fost conștrise cu 4940 de persoane mai mult față de diferența între natalitate și mortalitate.³⁸ Nu este exclus ca între acești aproape 5000 de noi veniți în oraș, să se fi aflat și locuitori ai Dezmirului.

Cea mai interesantă creștere a populației vine între anii 1880 și 1890, când populația Dezmirului crește de la 647 la 765 locuitori, așadar cu 118 persoane, reprezentând 18,23%. Deceniul al nouălea demografic reprezintă la nivelul Transilvaniei o ruptură față de modelul Vechiului Regim, întrucât au lipsit epidemiile iar progresele economice (stimulate de guvernul maghiar prin legea XLIV din 1881) și sanitare (prin legea sanitară din anul 1876 și legea din 1887 privind revaccinarea contra variolei) au dus la reducerea mortalității. Specialiștii consideră că din deceniul al nouălea putem identifica în Transilvania debutul tranziției demografice, care prezintă o reducere a mortalității, urmată de o reducere mai puțin abruptă a natalității, care aduce așadar o creștere semnificativă a populației.³⁹ La nivelul județului Cluj, populația a crescut în perioada 1880-1889 cu 24.120 locuitori, reprezentând un procent de 12,32%.⁴⁰ Procentul de creștere al populației Dezmirului a fost așadar cu 5,91% mai mare decât cel al județului Cluj, ceea ce demonstrează că în acest sat populația a crescut într-un ritm superior comparativ cu alte sate din zonă.

³⁵ Alexandru Mănuilă, *Dicționar medical*, p. 501.

³⁶ *Ibidem*, p. 136.

³⁷ Ioan Bolovan, *Transilvania*, p. 42.

³⁸ Egyed Akos, „Situția demografică”, p. 179.

³⁹ Ioan Bolovan, *Transilvania*, p. 50.

⁴⁰ Egyed Akos, „Situția demografică”, p. 178.

II. Nașterile în Dezmir (1837-1889):

Singurul motiv pentru care Biserica accepta sexualitatea era procreerea.⁴¹ Controlul ei asupra sexualității indivizilor nu se oprește aici, fiind prezente în epocă o serie de interdicții cu privire la relațiile sexuale în cuplu. Aceste perioade erau cele patru posturi de peste an și zilele de miercuri și vineri. În total, Biserica impunea cuplurilor aproximativ 230 de zile de abținere sexuală pe an.⁴²

Tablelul de mai jos arată dinamica nașterilor din localitatea Dezmir în perioada studiată:

Luna Concepției	Luna Nașterii	1837-1840	1841-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1889	TOTAL
Aprilie	Ianuarie	5	19	16	20	28	20	108
Mai	Februarie	12	18	29	25	31	22	136
Iunie	Martie	12	19	37	26	26	26	146
Iulie	Aprilie	12	12	19	21	20	29	113
August	Mai	7	11	25	37	24	34	138
Septembrie	Iunie	6	18	21	25	22	23	115
Octombrie	Iulie	6	14	19	31	11	39	120
Noiembrie	August	4	13	26	23	25	30	121
Decembrie	Septembrie	12	7	12	15	26	25	97
Ianuarie	Octombrie	6	-	6	17	15	23	67
Februarie	Noiembrie	4	11	10	8	20	20	73
Martie	Decembrie	-	3	10	13	19	8	53
TOTAL		86	145	230	261	267	299	1288
Nelegitimi		-		11	22	13	13	59

Din totalul de 1288 persoane născute în perioada studiată, cele mai multe au venit pe lume în luna martie (11,33%) apoi în lunile mai (10,71%), februarie (10,55%), august (9,39%) și iulie (9,31%). Prin urmare, lunile în care s-au conceput cei mai mulți copii în această localitate sunt iunie, august, mai, noiembrie și octombrie. Acestea sunt luni fără mari munci agricole, întrucât secerișul începe de la mijlocul lunii iulie și ține până spre jumătatea lunii august, iar culesul ocupă luna septembrie. Cele mai puține

⁴¹ Adriana Florica Muntean, „Motivații ale căsătoriei în mediul rural transilvănean din a doua jumătate a secolului al XIX-lea” în Ionuț Costea, Valentin Orga (coord.), *Familie și societate. Studii de istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1999, p. 53.

⁴² Toader Nicoară, *Transilvania la începutul timpurilor moderne (1680-1800)-Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 161.

nașteri au avut loc în lunile decembrie (4,11%), octombrie (5,45%), noiembrie (5,66%), septembrie (7,53%) și ianuarie (8,38%). Din aceste procente putem trage concluzia că lunile în care se concepeau cei mai puțini copii au fost martie, ianuarie, februarie, decembrie și aprilie. Luna martie cuprinde în mod sigur Postul Paștelui, când raporturile sexuale erau prohibite de Biserică, luna aprilie cuprinde fie finalul acestui post, fie perioada imediat ulterioară sărbătorilor pascale. Pe lângă profunda însemnătate religioasă, lunile de mai sus erau importante și în calendarul agricol. Lunile ianuarie și februarie erau luni cu multe sărbători și cu multe întâlniri între membrii comunității, iar luna februarie putea de multe ori conține debutul Postului Mare. Luna decembrie este și ea lună de post. Semnalăm aici, în legătură cu Postul Crăciunului, faptul că în luna noiembrie, cuprinsă în acest post a avut loc un număr ridicat de concepții. Este posibil ca multe dintre ele să fi avut loc până la Lăsarea Secului, în data de 14 noiembrie, dar nici nu putem exclude încălcările voluntare ale interdicțiilor bisericesti.

Media anuală a nașterilor în perioada studiată a fost de 24,3 nașteri pe an, ceea ce ar trimite în medie la 243 de nașteri pe deceniu. Confruntând situația cu realitatea, observăm că primele două decenii din perioada studiată se situează mult sub medie prin prisma nașterilor, celelalte trei de după depășind semnificativ acest prag. Cele mai multe nașteri (23,21%) au avut loc în intervalul 1881-1889, putând fi explicate prin perioada de pace, dezvoltarea economică ce oferea oamenilor o mai mare siguranță financiară după criză și dorința de a umple golul de populație după deceniul al optulea.

Putem considera că fenomenul ilegitimității nu a fost foarte pronunțat în Dezmîr, având doar 4,58% din nașteri în această categorie. Din nefericire, nu putem studia acest fenomen decât cu începere din al treilea deceniu al perioadei luate în considerare. Până atunci lipsesc referirile la nașterile nerecunoscute de Biserică, dar în mod cert nu putem considera că acestea au lipsit cu desăvârșire. Înregistrarea unei nașteri ilegite cuprindea în multe cazuri și o notiță cu privire fie la calitatea mamei, fie la potențialii tați. Aceștia puteau fi oameni din partea locului, cunoscuți preotului după nume, ori oameni care au traversat satul, precum militari (există și copii nelegitimi despre care se crede că au fost făcuți cătane). În luna martie 1860 și luna ianuarie a anului următor s-au născut doi copii ilegite ai căror tați erau desemnați simplu ca fiind evrei.

La nivelul întregii Transilvanii, specialiștii au calculat procentul de nașteri ilegite în anumiți ani: 7% în anul 1865, 8% în anul 1866, 7,8% în anul 1867 și 6,9% în anul 1869. În comitatul Clujului, în anul 1876, 5,8% din nașteri erau ilegite, iar în anul 1885, ilegitimitatea din mediul rural în același comitat era de 6,8%.⁴³ Comparând aceste procente cu cele din satul Dezmîr în anii respectivi vom avea: 3,03% (1865), 17,64 % (1866), 8% (1867), 11,53 % (1869), 10,71% (1876), 7,69% (1886). Prin urmare, ilegitimitatea din Dezmîr este sub nivelul celei din Transilvania în anul 1865 dar o va depăși în anii următori, până în 1869 (exceptând anul 1868, pentru care nu

⁴³ Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Leona Lăpădatu, „L'illégitimité en Transylvanie dans la seconde moitié du XIX^{ème} siècle: Contributions statistico-démographiques” în Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coord.), *Concubinage, Illegitimacy and Morality on the Romanian Territory between the 17th and 20th century*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2005, pp. 81-84.

avem date). În perspectiva comitatului Cluj, procentul de nașteri ilegite din Dezmir pentru anul 1876 îl depășește pe cel calculat pentru întregul comitat. Situația s-a repetat în anul 1885. Aceste procente arată că apropierea Dezmirului față de orașul Cluj a determinat o mai rapidă diluare a mentalităților tradiționale privind familia, ceea ce explică ilegitimitatea crescută, peste media celei din mediul rural al comitatului Cluj sau din Transilvania. Lipsa pentru două decenii a oricăror referiri la acest fenomen în registrele parohiale ne fac imposibilă o analiză mai detaliată.

În demografie este cunoscut faptul că în general se nasc anual mai mulți băieți decât fete, iar pentru Transilvania cercetările au arătat că anual numărul celor dintâi era mai mare cu 2000 sau chiar cu 5000. Practic, la nivelul întregii provincii, între 51% și 52% din copii născuți anual erau băieți.⁴⁴ Acest lucru nu este total valabil în privința Dezmirului, unde avem trei intervale în perioada studiată când numărul fetelor născute îl întrece pe cel al băieților (1837-1840, 1861-1870 și 1871-1880). La nivelul întregii perioade studiate se constată că numărul total al băieților născuți în Dezmir a fost de 52,01% (670) față de 47,99% cât au reprezentat fetele (618). Tabelul de mai jos scoate în evidență distribuția pe sexe a născuților în fiecare deceniu:

Perioada	1837-1840	1841-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1889	Total
Bărbați	32 37,2%	94 64,8%	119 51,7%	128 49,04%	132 49,43%	165 55,18%	670 52,01%
Femei	54 62,7%	51 35,17%	111 48,2%	133 51,06%	135 50,56%	134 44,81%	618 47,99%

III. Evoluția și structura căsătoriilor în Dezmir (1837-1889):

Dragostea în lumea rurală transilvăneană poate fi astăzi reconstituită prin analiza creațiilor folclorice, în căutarea elementelor care atrăgeau atenția partenerilor și a raportării lor la acest sentiment.⁴⁵ Căsătoria a rămas însă unicul cadru în care societatea recunoștea întemeierea unei familii și sexualitatea indivizilor, fiind considerată un act sacru și irepetabil. Pe plan legislativ, în perioada studiată căsătoria a fost reglementată prin Codul civil general austriac (1853), legea despre căsătoria catolicilor în Imperiul Austriac (1856), legea specială asupra căsătoriei (25 mai 1868) iar pentru greco-catolici și de lucrările cu caracter religios ale lui Samuil Micu (*Teologia dogmatică și moralicească despre taina căsătoriei*) și Petru Maior (*Procanon*). Statul interzicea căsătoria băieților înainte de 22 de ani, până nu treceau cele trei trageri la sorți pentru încorporare. Dispensele de la această durată erau greu de obținut, însă era posibil, cu

⁴⁴ Ioan Bolovan, *Transilvania*, p. 130.

⁴⁵ Un exemplu interesant de analiză a acestui sentiment la țărani ardeleni poate fi întâlnit în Sorin Mitu, „Dragostea în mentalitatea țărănească din Ardeal” în Idem, *Transilvania mea-istorii, mentalități, identități*, Iași, Editura Polirom, 2006, pp. 180-185.

condiția ca viitorul mire să aibă peste 14 ani iar viitoarea mireasă peste 12. Motivele pentru acordarea unor dispense țineau de situația unor moșteniri, de dimensiunea redusă a comunității astfel că toți locuitorii erau mai mult sau mai puțin rude (Biseria interzicând căsătoriile până la rudele de gradul IV), sau de starea unuia dintre parteneri, care nu putea face față muncilor din gospodărie singur (această condiție se aplica văduvilor).⁴⁶ Comunitatea controla îndeplinirea tuturor regulilor cu ajutorul vestirilor din cele trei duminii de dinaintea căsătoriei. Preotul supraveghea ca mirii să cunoască principalele rugăciuni ale confesiunii lor, în caz contrar refuzând să-i cunune.⁴⁷

Tablelul de mai jos arată evoluția căsătoriilor din parohia greco-catolică Dezmir în perioada studiată:

LUNA	1837-40	1841-50	1851-60	1861-70	1871-80	1881-89	TOTAL
Ianuarie	4	8	12	8	2	0	34
Februarie	14	30	19	14	18	13	108
Martie	-	2	1	1	6	3	13
Aprilie	-	-	2	1	-	0	3
Mai	2	5	6	5	4	4	26
Iunie	-	-	1	7	8	-	16
Iulie	-	-	3	1	-	-	4
August	-	3	0	1	-	-	4
Septembrie	-	5	3	4	4	4	20
Octombrie	-	8	5	4	6	7	30
Noiembrie	-	7	7	12	35	30	91
Decembrie	-	-	-	-	-	-	-
TOTAL	23 ⁴⁸	68	59	58	83	61	352

În perioada 1837-1889 au fost înregistrate în satul Dezmir un număr de 352 căsătorii, cu o medie de 7 căsătorii pe an. Disponerea pe luni a căsătoriilor este inegală, la fel cum au existat decenii cu mai multe sau cu mai puține căsătorii. Biserica a intervenit de timpuriu în calendarul căsătoriilor, specificând foarte clar care perioade ale anului nu sunt potrivite pentru acestea. Interdicțiile se leagă în principal de posturi: Postul Paștelui (februarie, martie sau aprilie), perioadă care se suprapune peste arat și semănat, Postul Sfintei Marii (15 iulie-15 august), timp în care are loc secerișul, Postul Sfinților Apostoli (septembrie-octombrie), însemnând și perioada culesului și Postul Crăciunului (14 noiembrie-25 decembrie). Astfel, perioadele propice căsătoriilor erau în lunile ianuarie și februarie (după Bobotează începea perioada numită *câșlegi*, care dura până la debutul Postului Mare), cele cincizeci de zile între Paști și Rusalii, a doua jumătate a lunii august și perioada dintre octombrie și Postul Crăciunului. Cele mai frecvente zile pentru nunți erau, se pare, luna și marțea.⁴⁹

⁴⁶ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1999, pp. 152-155.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 156-157.

⁴⁸ Au mai fost consemnate trei casatorii pentru care nu am putut stabili luna in care au avut loc.

⁴⁹ Toader Nicoară, *Transilvania*, pp. 160-161.

Aceste reguli le vedem aplicate și în Dezmir, unde cele mai multe nunți, de-a lungul perioadei studiate, au avut loc în luna februarie (108, reprezentând 30,94% din total). A doua lună preferată de multe cupluri ar fi luna noiembrie, până la Lăsatul Secului, când observăm că au avut loc 91 de nunți (26%). A treia lună în ordinea căsătoriilor ar fi ianuarie, când au avut loc 9,74% din nunți, urmată de luna octombrie, cu 8,59% din nunți. În lunile în care cădea cel mai adesea Postul Paștelui, martie și aprilie, au avut loc 3,15% respectiv 0,85 % din nunți. Cel mai mic număr de nunți a avut loc așadar în luna aprilie. Lunile iulie și august, când se lucra intens la seceriș, au avut fiecare 1,14% din nunți. Populația din Dezmir se încadra așadar tiparului impus de Biserică pentru întreaga Transilvanie.

Cel mai mare număr de mariaje s-a încheiat în deceniul 1871-1880, când au avut loc 23,5% din nunți. Locul al doilea îl ocupă deceniile 1841-1850 cu 19,3%, urmat de perioada dintre 1881 și 1889, când au fost celebrate 17,3% din totalul de nunți. Este interesant de remarcat numărul mare de căsătorii în deceniul al optulea când a avut loc declinul demografic discutat mai sus. Cele mai multe cununii au avut loc chiar în deceniul care a avut atât epidemia de holeră, cât și criza economică din 1871, agravată în 1873. Cel mai surprinzător aspect este că cel mai mare număr de căsătorii ale deceniului (15), a avut loc în anul epidemiei de holeră, 1873. Acest lucru dovedește că viața și-a urmat pe cât posibil cursul firesc, chiar și în mijlocul calamității care, după cum se va vedea mai jos, a atins populația Dezmirului.⁵⁰

În legătura cu căsătoriile din deceniul 1851-1860, se cuvine să semnalăm o nepotrivire față de situația din Transilvania. Istoricul Ioan Bolovan a remarcat o creștere a numărului de mariaje între 1851 și 1852 la nivelul provinciei, explicabilă printr-un preț scăzut al cerealelor. Ulterior, între anii 1853 și 1855, numărul acestora a scăzut, în contextul războiului Crimeii, al scumpirii cerealelor și al holerei.⁵¹ În Dezmir au avut loc zece căsătorii în anii 1851 și 1852 (câte cinci în fiecare an) și douăzeci și cinci până în anul 1856. Prin corelarea acestui fapt cu scădere de populație înregistrată în acei ani în localitate, trebuie să luăm în calcul și posibilitatea plecării unor locuitori după căsătorie, sau chiar a unor cupluri, în căutarea unui trai mai bun.

În privința calculelor privind starea civilă a partenerilor, avem informații doar în cazul a 230 dintre cununii, așadar pentru 65,9% dintre căsătorii. Ne confruntăm și cu situația derutantă din deceniul 1847-1856, pentru care avem date de starea civilă doar pentru 7 cununii. Am întâlnit și situația în care aveam notații în legătură cu numărul căsătoriei pentru un partener, dar nu aveam niciun indiciu pentru care dintre ei. Din datele pe care le avem, constatăm că ponderea cea mai mare a căsătoriilor este reprezentată de către tinerii care se căsătoresc pentru prima dată (45,27%), urmate de mariajele între persoane rămase văduve (8,59%), între văduvi și fete necăsătorite (6,87%) și de cele dintre un tânăr necăsătorit și o văduvă (5,15%).

⁵⁰ Această observație s-a dovedit valabilă și pentru parohia greco-catolică Mărgău. A se vedea Luminița Dumănescu, „Satul transilvănean”, p. 168.

⁵¹ Ioan Bolovan, *Transilvania*, pp. 171-172.

STATUTUL CIVIL	1837-1846	1847-1856	1857-1866	1867-1876	1876-1889	TOTAL
Amândoi necăsătoriți	-	7	37	52	62	158
Văduv-necăsătorită	-	-	2	7	15	24
Necăsătorit-văduvă	-	-	3	7	8	18
Văduv-văduvă	-	-	12	10	8	30
TOTAL	-	7	54	76	93	230

Recăsătoririle erau un fenomen frecvent în lumea satului românesc și destul de acceptat,⁵² lucru demonstrat de frecvența lor destul de semnificativă (în cadrul acestor nunți despre care avem date cu privire la starea civilă a mirilor, 31% sunt recăsătoriri de văduvi sau văduve). Cele mai frecvente recăsătoriri se arată a fi cele dintre un bărbat văduv și o femeie văduvă, ambii având experiența unei căsătorii și un patrimoniu care este mai facil de gestionat alături de cineva. Niciunul nu intră în căsătorie fără proprietăți sau valori din căsătoria precedentă, dar sunt frecvente cazurile când vin și copiii din vechea căsătorie.⁵³

Frecvent se întâlnește și căsătoria unui văduv cu o fată tânără, care nu a mai fost căsătorită și este lipsită de alte obligații. În patru ocazii putem întâlni în registru notițe care indică faptul că tânăra mireasă nu este cum ar trebui să fie la căsătorie: *greșită* (apare de trei ori) și *deflorată*. În 16,66% din cazurile de recăsătorie, mireasa este incriminată de către preot pentru fapte reprobabile, cunoscute probabil de tot satul, în urma cărora tânăra trebuie să se căsătorească cu cel care a necinstit-o. Pentru restul căsătoriilor, probabil au contat alte lucruri de natură practică, precum averea mirelui, statutul său față de sărăcia fetei ori, sau poate chiar iubirea dintre cei doi. Recăsătorirea unui văduv se putea realiza mult mai ușor decât a unei văduve, deoarece aceasta putea aduce cu sine alți copii ori obligații față de familia soțului răposat, pe care alții să nu le accepte. Din acest motiv, căsătoriile între un tânăr holtei și o văduvă sunt cele mai rare. Văduvul putea de asemenea să solicite dispensă pentru o mai grabnică recăsătorire, motivând că nu se poate ocupa în același timp și de gospodărie și de muncile agricole. Biserica le acorda de obicei, din teama ca respectivul să nu înceapă oricum o legătură ilegitimă.⁵⁴

Nu de puține ori căsătoria reprezintă încheierea unei perioade de concubinaj, caz în care are loc și legitimarea posibililor copii, până atunci considerați de Biserică drept nelegitimi (*neleginiți*). Mirii erau tineri necăsătoriți, care fie au făcut nunta împotriva voinței familiei lor, fie familiile le-au acceptat relația pentru a le putea observa comportamentul. Alte astfel de căsătorii ca urmare a unei perioade de

⁵² Sorina Bolovan, *Familia*, p. 159.

⁵³ Adriana Florica Muntean, „Motivații”, p. 54.

⁵⁴ Sorina Bolovan, *Familia*, p. 157.

„Demographic aspects of the history of Dezmir: 1837-1889”, *Astra Salvensis*, II, 4, p. 44-62

concupinaj pot fi reconstituite după protocolul botezaților, care arată legitimarea copiilor ilegitiimi prin căsătoria părinților.

Vârsta soților la căsătorie este un factor important, fără de care nu ne putem forma o imagine suficient de cuprinzătoare asupra nupțialității. Din nefericire, preotul Georgie Nestor nu a notat vârstele mirilor decât abia din anul 1857 (deși mai există notate în anul 1851). Nici începând cu acest an nu avem vârstele partenerilor pentru totalitatea mariajelor, cel puțin până în a doua jumătate a deceniului al șaptelea. Tabelul următor arată vârstele partenerilor la căsătorie (sortate pe grupe de vârstă):

Grupa de vârstă	Număr bărbați	%	Număr femei	%	TOTAL
15-20 ani	2	0,57%	86	24,64%	88
21-25 ani	115	32,9%	91	26,07%	206
26-30 ani	64	18,33%	27	7,73%	91
31-40 ani	36	10,31%	16	4,58%	52
Peste 40 ani	8	2,29%	5	1,43%	13
TOTAL	225	64,45% ⁵⁵	225	64,45%	

Datele de mai sus arată că majoritatea bărbaților se căsătoreau între vârsta de 21 și 25 de ani, în conformitate cu legile statului. Un procent însemnat (cam aproape jumătate din cei de dinainte) alegeau să se căsătorească la o vârstă între 26 și 30 de ani (nu este exclus să întâlnim deja recăsătoriri). Foarte puțini bărbați se căsătoreau la o vârstă care depășea 40 de ani. În legătură cu femeile, majoritatea se căsătoreau la o vârstă între 21 și 25 de ani (26,07%) între multe dintre ele preferau să facă acest pas între 15 și 20 de ani (24,64%). Putem considera că în general soții erau mai în vârstă decât consoartele lor.

IV. Evoluția mortalității în Dezmir:

Tabelul de mai jos arată evoluția mortalității în perioada studiată:

LUNA	1837-1840	1841-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1889	TOTAL
Ianuarie	6	3	15	17	51	26	118
Februarie	10	10	15	21	46	24	126
Martie	7	5	21	28	40	34	135
Aprilie	2	8	27	26	25	21	107
Mai	1	2	22	13	26	19	82
Iunie	1	0	7	12	15	14	49

⁵⁵ Acesta este procentul de căsătorii în care avem informații despre vârsta mirilor.

Iulie	1	4	3	11	29	13	61
August	5	7	14	11	18	17	72
Septembrie	3	0	9	7	13	11	43
Octombrie	4	1	17	7	16	17	62
Noiembrie	2	8	9	6	24	8	57
Decembrie	0	0	11	18	47	28	104
TOTAL	42	48	167	177	335	232	1001

Acest indicator a variat destul de mult de-a lungul deceniilor. Cel mai mare număr de decedați s-a înregistrat, după cum era previzibil, în deceniul 1871-1880, (335 de morți reprezentând 33,46% din totalul decedaților). Aceasta perioada a însemnat debutul crizei financiare și epidemia de holeră, care au cauzat scăderea semnificativă de populație din Transilvania, de care a fost vorba mai sus. Al doilea număr de morți s-a înregistrat în intervalul 1881-1889 (232 de persoane reprezentând 23,17% din totalul decedaților). Din punctul de vedere al sezonialității deceselor, cele mai multe cazuri au loc în lunile de final de iarnă și început de primăvară, când afecțiunile respiratorii sunt mai dese, precum și lunile vară, când populația este cel mai afectată de toxi-infecțiile alimentare și variațiunile climaterice.⁵⁶ În Dezmir, cel mai mare număr de decese pentru perioada studiată, a avut loc în luna martie (135 de cazuri, reprezentând 13,48% din totalul lor), urmată de lunile februarie (12,58%), ianuarie (11,78%) și aprilie (10,68%). Lunile cu cele mai puține decese sunt septembrie (4,29%), iunie (4,89%), , noiembrie (5,69%) și iulie (6,09%).

Decesul unui individ putea avea loc în epocă fie din cauze ordinare, în care intrau și bolile cele mai comune, de tipul celor infecțioase, respiratorii, care nu degenerau în epidemii, sau din cauze deosebite: în urma unor epidemii ori din accidente. Moartea a afectat diferit populația pe sexe, în perioada studiată. Din totalul deceselor, 53,94% au fost bărbați și 46,05% au fost femei. Mortalitatea feminină a fost mereu mai scăzută față de cea masculină, putând constata o excepție doar în deceniul 1861-1870.

Tabelul de mai jos surprinde evoluția mortalității pe sexe în perioada studiată:

Perioada	1837-1840	1841-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1889	TOTAL
Bărbați	30 71,4%	32 66,66%	88 52,69%	81 45,76%	183 54,62%	126 54,31%	540 53,94%
Femei	12 28,57%	16 33,33%	79 47,3%	96 54,23%	152 45,37%	106 45,68%	461 46,05%

Este foarte important să studiem mortalitatea pe grupele de vârstă, pentru a vedea care părți ale populației au fost cel mai vulnerabile. Din fericire, avem date cu privire la vârsta decedaților încă din anul 1837, deși exista la început cazuri în care

⁵⁶ Luminița Dumănescu, „Satul transilvănean”, p. 178.

aceasta nu a fost scrisă, precum și o întrerupere între anii 1843 și 1850. În acest scop, tabelul de mai jos, cu împărțirea decedaților pe grupe de vârstă, este relevant:

Grupa de vârstă	Bărbați		Femei		Total	
	număr	%	număr	%	număr	%
0-1 an	80	16,66	80	18,51	160	17,54
1-14 ani	154	32,08	141	32,6	295	32,3
15-40 ani	102	21,25	99	22,91	201	22,03
41-60 ani	74	15,41	66	15,27	140	15,35
Peste 60 de ani	49	10,20	50	11,57	99	10,85
TOTAL	480	95,6 ⁵⁷	432	100	912	98,07

Datele de mai sus surprind prin faptul că nu mortalitatea infantilă este cea mai ridicată, ea situându-se abia pe locul al treilea după mortalitatea înregistrată între 1 și 14 ani (32,3%) și între 15 și 40 de ani (22,03%). Este contrazisă astfel o situație întâlnită în multe alte comunități studiate, între care am putea aminti Mărgău, Iclod, Brăișor.⁵⁸ O explicație ar fi că locuitorii din Dezmir aveau mai multă grijă de nou-născuții lor decât cei din alte zone, însă pentru a formula o asemenea concluzie ar trebui să cunoaștem mult mai bine comunitatea din punct de vedere etnologic, ceea ce în momentul de față nu este posibil. O altă explicație, pe care o considerăm mult mai plauzibilă, ar fi că mulți micuți decedați imediat după naștere au fost botezați fără a mai fi înregistrați. Dezordinea în care se află registrele în primele decenii ale perioadei studiate ne-ar îndreptăți la o asemenea concluzie. Fetele se pare că erau mai sensibile în fața pericolelor din primul an de viață, după cum arată numărul de decese un pic mai mare în rândul lor. Cauzele acestor decese se leagă de atenția nu atât de mare acordată copilului (mama fiind nevoită să-și reia responsabilitățile casnice la 4 zile de la naștere⁵⁹), lipsa unei igiene ori alimentații corespunzătoare, nașterea prematură etc. Putem observa cu ușurință că procente de femei și bărbați decedați la diferite grupe de vârstă sunt destul de apropiate. Conform datelor de mai sus, cea mai mică mortalitate o întâlnim la persoanele care au trecut de vârsta de 60 de ani, ceea ce ce duce la concluzia că speranța de viață în Dezmir nu era atât de ridicată (deși a existat cazul unui bărbat de 105 ani răpus în anul 1873 de holeră)

Epidemiile au constituit cauza pentru un număr mare de morți. Holera din 1873 a făcut 12 victime în comunitate (din cele 36 de decese ale aceluși an). Epidemiile de *vărsat* (variolă) au făcut în anul 1874 un număr de 18 victime (din 32 de decese), iar în anii următori difteria și-a spus cuvântul luând la începutul deceniului al nouălea un număr de copii, între care și cinci copii ai parohului Aurelian Poruțiu, în anul 1882.

Moartea prin accidente s-a întâlnit destul de frecvent: fie în timpul muncilor agricole (cazul lui Petru Brukenthal, un român de 35 de ani, decedat în ianuarie 1880: *În pădure fiind cu sania după lemne și lăsându boii afară dein jugu la unu scoborisu, s-a slobozitu*

⁵⁷ Acesta este procentul de bărbați cărora le cunoaștem vârsta în momentul decesului.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 179.

⁵⁹ Toader Nicoară, *Transilvania*, p. 144.

*sania pre elu și s-a sdrobotu capulu și de locu a repausatu*⁶⁰), din cauza alcoolului (moartea unei femei în 3 martie 1857 a fost descrisă în felul următor: *De vinars sau imbetat, au picat, au îngetrat, au murit*⁶¹) sau a neglijenței părinților (moartea unei fetițe de doi ani în anul 1877: *nefiend parinții acasă, urcând pe vetră sau aprinsu veșmintele pre densa, și între chinuri grele au repausatu*⁶²). Fiind un fenomen atât de răspândit, moartea era depășită mult mai ușor decât astăzi, oamenii fiind mult mai conștienți de caracterul trecător al vieții. Parohul Aurelian Poruțiu singur a pierdut cinci copii în perioada studiată de noi, patru în anul 1882 pradă difteriei⁶³ și încă unul în anul 1886⁶⁴, găsind energia mai departe să se consacre îndatoririlor sale, după cum s-a văzut (munca la registrul parohial nu a fost deloc întreruptă, doar scrisul lipsit de fermitatea obișnuită în dreptul numelor urmașilor săi trădează emoția părintelui).

Sporul natural (diferența dintre natalitate și mortalitate) pe decenii a avut următoarea evoluție: în perioada 1837-1840 a fost de 44 de persoane, între anii 1841-1850 a crescut la 97 de locuitori, în deceniul 1851-1860 a scăzut la 66 persoane iar în următorul interval a fost de 84 persoane. Cea mai mică valoare a fost atinsă în deceniul 1871-1880, când numărul de decedați a fost cu 67 de persoane mai mare decât cel de născuți. În perioada 1881-1889, sporul natural a fost de 67 de locuitori. Pentru întreaga perioadă 1837-1889, sporul natural este de 287 persoane. Recensămintele indică însă o creștere de doar 189 de locuitori pentru perioada dintre 1850 și 1890, putând astfel concluziona că 98 de persoane născute aici și-au părăsit satul în căutarea unei vieți mai bune.

V. Comparații: Jucu de Jos și Feleacul:

Cercetările de demografie istorică efectuate în ultimii ani ne oferă posibilitatea de a compara evoluția demografică din satul Dezmir cu cea din alte localități, în același interval cronologic. Cele două localități alese de noi pentru comparație, Jucu de Jos și Feleac, se găsesc în aceeași zonă, cel din urmă putând fi considerat aproape un sat vecin, poziționat doar altfel față de municipiul Cluj-Napoca. Altă importantă asemănare între cele trei sate este preponderența elementului românesc de confesiune greco-catolică. În anul 1857, în Dezmir erau înregistrați 520 de români de confesiune greco-catolică, în Jucu de Jos găsim 536 de români greco catolici (reprezentând 88%

⁶⁰ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Colecția *Matricole parohiale de stare civilă*, nr. 93/4, f. 93r.

⁶¹ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Colecția *Matricole parohiale de stare civilă*, nr. 93/3, f. 78r.

⁶² Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Colecția *Matricole parohiale de stare civilă*, nr. 93/4, f. 83r.

⁶³ *Ibidem*, f. 97r.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 105r.

„Demographic aspects of the history of Dezmir: 1837-1889”, *Astra Salvensis*, II, 4, p. 44-62

din totalul populației)⁶⁵ iar în Feleac au fost identificați 1288 de greco-catolici, acest sat devenind 100% românesc și greco-catolic până în anul 1890.⁶⁶

Populația satului Jucu de Jos a fost mai numeroasă decât a Dezmirului, însă nu cu foarte mult: 613 persoane înregistrate în 1850, 609 la 1857, 519 în 1880 și 682 în 1900⁶⁷. Feleacul a avut însă o populație mult mai numeroasă: 1045 de locuitori consemnați în 1829, 1288 înregistrați în 1857 și 1719 locuitori în 1890.⁶⁸

Natalitatea a evoluat diferit în Jucu de Jos comparativ cu Dezmirul, înregistrând un spor natural negativ în deceniile șapte, opt și nouă, comparativ cu sporul natural pozitiv de care s-a bucurat cel din urmă. În perioada studiată, autoarea a arătat că populația Jucului de Jos era în scădere, o mare relansare având loc doar în ultimul deceniu din secolul al XIX-lea. Este de semnalat că deceniul cel mai bogat în nașteri a fost 1870-1879 (203 născuți), perioada cu cele mai puține nașteri fiind cea cuprinsă între 1840 și 1849, când s-au născut doar 148 de copii.⁶⁹ În Jucu de Jos, cei mai mulți copii s-au născut în lunile martie (97), octombrie (88) și ianuarie (81).⁷⁰ Feleacul a avut cel mai mare număr de nașteri în deceniul 1880-1889, cu 733 născuți, perioada dintre 1840 și 1849 fiind cea mai săracă în nașteri, fiind consemnate doar 385.⁷¹ Pare mult în comparație cu celelalte două sate, însă este puțin față de numărul de nașteri al următoarelor decenii. Lunile cu cele mai multe nașteri pentru acest sat au fost ianuarie, martie și octombrie. Dezmirul se aseamănă cu Feleacul cu privire la numărul maxim de născuți atins în deceniul al nouălea și putem constata că toate cele trei localități au în comun cel mai mic număr de nașteri atins în deceniul al cincilea. În privința lunilor din an cu cele mai multe nașteri, am văzut deja că în Dezmir acestea erau martie, mai și februarie (copii fiind concepuți în lunile iunie, august și mai).

Cel mai mare număr de căsătorii din Jucu de Jos are loc în deceniul al nouălea (67), lunile februarie și noiembrie având cel mai mare număr de cununii din timpul anului.⁷² Același deceniu a avut cel mai mare număr de mariaje și în Feleac (197), însă lunile preferate de feleceni au fost februarie și ianuarie. Cel mai mic număr de căsătorii din Feleac au avut loc în deceniul al șaselea.⁷³ În Dezmir, deceniul al optulea a avut

⁶⁵ Monica Mureșan, „Evoluția demografică a comunității greco-catolice din localitatea Jucu de Jos între anii 1840-1890” în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 377.

⁶⁶ Alexandru Simon, „Evoluții demografice în Feleac (1826-1907)” în Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coord.), *Populație și societate: studii de demografie istorică a Transilvaniei (secolele XVIII-XX)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, pp. 129-130.

⁶⁷ Monica Mureșan, „Evoluția demografică”, p. 374. Câteva din aceste cifre sunt contrazise de o altă sursă, care oferă cifra de 623 locuitori pentru anul 1857 și 576 locuitori în 1890. A se vedea <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/cjfel02.pdf>. accesat în data de 27.01.2015 la ora 23:34.

⁶⁸ Alexandru Simon, „Evoluții demografice în Feleac”, p. 129.

⁶⁹ Monica Mureșan, „Evoluția demografică”, p. 378.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 387.

⁷¹ Alexandru Simon, „Evoluții demografice în Feleac”, p. 133.

⁷² Monica Mureșan, „Evoluția demografică”, p. 382, p. 387.

⁷³ Alexandru Simon, „Evoluții demografice în Feleac”, p. 140.

cele mai multe cununii, minimul fiind atins în deceniul precedent. După cum am văzut, în timpul anului, cele mai multe nunți aveau loc în februarie și noiembrie, la fel ca și în Jucu de Jos.

În privința mortalității, intervalul cu cel mai mare număr de morți din comuna Jucu de Jos a fost deceniul al nouălea (276), deceniul al cincilea fiind intervalul cu cei mai puțini decedați (120).⁷⁴ Cele mai multe decese din această localitate aveau loc în lunile februarie, mai și decembrie.⁷⁵ Pentru Feleac, deceniul al șaptelea a avut cel mai mare număr de decese (452), cele mai puține întâlnindu-se în deceniul al optulea (281). Lunile cu cele mai multe decese din acest sat au fost ianuarie, februarie, decembrie și martie.⁷⁶ Dezmirul a avut, după cum s-a demonstrat mai sus, un maxim de decese în deceniul al optulea și un minim în deceniul al cincilea, din acest punct de vedere asemănându-se cu Jucu de Jos. Martie, februarie și ianuarie erau lunile cu cele mai multe decese din Dezmir, satul fiind din acest punct de vedere mai apropiat de Feleac.

Comparațiile de mai sus au arătat că evoluția demografică a Dezmirului prezintă o serie de asemănări cu cea a unor localități mai mult sau mai puțin apropiate, precum Feleac, Jucu de Jos sau Mărgău, păstrând însă și suficiente aspecte unice despre organizarea căsătoriilor, procreație, având un ritm de creștere a populației superior multor localități din zonă și un procentul de ilegitimitate mai ridicat decât în alte părți ale Transilvaniei. Transformările economice ale zonei, precum apariția căii ferate și dezvoltarea urbană a Clujului, și-au pus amprenta asupra structurii populației din Dezmir, astfel că putem surprinde atât venirea unor noi locuitori în căutare de oportunități, cât și părăsiri ale satului în căutarea unei vieți mai bune.

⁷⁴ Monica Mureșan, „Evoluția demografică”, p. 385.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 387.

⁷⁶ Alexandru Simon, „Evoluții demografice în Feleac”, p. 135. Un număr mai redus de decedați a avut intervalul 1830-1839 (doar 206), însă am preferat să ne raportăm la un interval cronologic din care avem informații și pentru Dezmir..